

ARTUR GÓRSKI

K U C Z E M U POLSKA SZŁA

WYDANIE TRZECIE

**Kolekcja
Emila Kornasia**

1921

WYDAWNICTWO M. ARCTA W WARSZAWIE
POZNAŃ — LWÓW — LUBLIN — ŁÓDŹ — WILNO.

SPIS ROZDZIAŁÓW.

- Wstęp.** 1. Stosunek osobisty do Polski — poszukiwanie myśli przewodniej w jej życiu historycznem. Każde pokolenie daje na to pytanie odpowiedź. Nasz inny stosunek do Polski również innej. Stan rozbitcia — i poszukiwanie nowe. Książka niniejsza jest tego próbą doraźną. Str. 5—8
2. Człowiek jest streszczeniem dziejów — one są poniekąd jego pamiętnikiem osobistym. I dzieje na to są, aby wychowywał się człowiek. Wszystkie narodowości są tem samem człowieczeństwem, spełniającem różne przeznaczenia. Z czego budować przyszłość naszą narodową. Bez odwetów. Budować nowe sumienie świata. To niech będzie podstawą państwowości polskiej.
- Wspomnienie niewoli. Przebrane bywają dźwignią moralną. Szkoła cierpienia pogłębiła nasze człowieczeństwo. Wizję jej pisał w sobie pierwszy człowiek Polski nowej — Kościuszko. 8—12

Część I.

- Rozdział I.** Plemię Polan w Słowiańszczyźnie, położone w środku jej, wchodzi najpóźniej w życie historyczne. Państwowość wytwarza się tu bez najazdu. Ustrój. Wiara. Kultura. (13—18).
- Polska średniowieczna. Powstawanie organizacji państwowej i kościelnej. Napór Niemców. Dzieje obrządku słowiańskiego (18—22).
- Ruch oświatowy do wieku XIII-go. Niszczenie najazdy Tatarów, ruina miast, wyludnienie. Kolonizacja niemiecka i krzyżacy. Nowy prąd duchowy i narodowy pod wpływem mistycyzmu europejskiego w XIII w. Łokietek i Kazimierz Wielki, rozbudowa zewnętrzna i wewnętrzna (22—28). 13—28
- Rozdział II.** Wiek XV. Wciągnięcie Litwy w orbitę polityki i kultury polskiej. Ocalenie jej przed germanizacją (29—32).
- Ruch naukowy i ideowy. Humanizm polski. Samoistna teoria polska moralno-polityczna (Paweł Włodkowic). Przecistawienie się europejskiej teorii feudalnej. Rozwój uniwersytetu w zakresie nauk ścisłych. Kopernik. Drukarnstwo. Sztuka — źródła krajowe, wpływ zachodnie i wschodnie. Rzeźba — Wit Stwosz. Malarstwo. Architektura (32—39). 29—39
- Rozdział III.** Zwrot na Wschód, praca na Rusi. Osłabienie zadań gniazdowych, brak ochrony wybrzeży Bałtyku (40—41).
- Reformacja. Euchy wstępne. Jan Łaski. Wzrost i spadek fali. Tolerancja polska. Powody upadku reformacji w Polsce. Tragiczny dualizm Lutra i protestantyzmu. Źródła tolerancji polskiej. Ruch arjan polskich (42—50). 40—50
- Rozdział IV.** Wpływ reformacji na piśmiennictwo. Mikołaj Rej. Przełom równoczesny w wewnętrznym ustroju Polski. Izba poselska. Sądownictwo. Organizacja wojskowa. Prawo *velo*. Wiara w człowieka. Budowanie obowiązku na wewnętrznym popędzie i dobrowolności (50—57).
- Język polski — ludowy, miejski, szlachecki, piśmienniczy. Poezja ludowa. Poezja łacińska. Artystyczna poezja polska (57—60). 51—60

Część II.

Historja polska, rozpatrywana jako dzieje mniejszości. Gdzie się zaczyna fatalność polska. Zagadnienie żywotności sił narodowych. Jak je rozstrzygają historycy współcześni, patrząc w przeszłość. Szerzenie pesymizmu. Błąd rozpatrywania dziejów polskich ze stanowiska rozbiorów. 61—66

Rozdział I. Kochanowski Jan. Pieśń bezimienna, szkoła wiersza polskiego. Widowiska sceniczne. Humanizm artystyczny (Odprawa, Ody) i duchowy (Treny), tudzież pogłębienie religijne na tle wieku (Treny, tłumaczenie Psalmów). Oblicze współczesnego humanizmu w Europie. Wpływ prądu tego na ducha nowożytnego w Europie. Przełom Polski w nowożytności (66—73).

Przewodnicy nowych przemian, Kochanowski, Zamoyski, Orzechowski. Zagadnienie wolności. Indywidualizm nowożytny, sprawa równowagi między indywidualizmem a uspołecznieniem. Poszukiwanie przyczyn osłabienia rozumu politycznego (73—77).

Kochanowski, typ duchowy (78—84)

66—84

Rozdział II. Reforma kościoła polskiego. Trzy systemata. Jan Łaski, — kościół reformowany. Modrzewski — kościół narodowy (85—91).

System trzeci — Orzechowski. Obraz Rzpłtej katolicko-szlacheckiej (91—95)

85—95

Rozdział III. Budowa Rzpłtej XVI wieku

96—100

Rozdział IV. Rozpatrzenie podstawy. Wolność nie jest treścią sama w sobie, jest stosunkiem. Treść nadaje jej dopiero ideał. Budowa tegoż ideału. Wiara w człowieka. Brak zaboborności (101—105).

Unje — z Litwą, Rusią, Prusami, Kurlandją i Infantami. Dwa systemy państwowe na wschodzie Europy: wolności i przemocy, dobrowolności i strachu. Zygmunt August i Iwan Groźny (105—111).

Niebezpieczeństwo polskiego ideału wolności. Rola Modrzewskiego — rozbudowa ideału, poszerzenie pojęcia Rzpłtej (111—112).

101—112

Rozdział V. Trudności dalszego rozwoju. Ideał demokratyczny Zamoyskiego — a niedojrzałość nowych żywiołów, wprowadzonych do sejmu przez unje. Upadanie miast (113—116).

Wady narodowe. Niebezpieczeństwa indywidualizmu. Stosunek do władzy. Stosunek do nauki. Natchnienie a praca (116—121).

Zachwianie podstawami sumienia publicznego (121—124)

113—124

Rozdział VI. Praca. Wzrost poddaństwa, jego dzieje. Zleniwienie szlachty, obniżenie moralne i umysłowe ludu. Obniżenie się ideału człowieczego. Powstaje Skarga. Wzbudzanie siły moralnej na drodze odrodzenia religijnego. Proroctwa i groźby.

125—136

Rozdział VII. Koniec XVI wieku. Zamknięcie małopolskiego okresu dziejów. Tendencja końcowa zorganizowania Wschodu. Dążenie drugie, słabsze, zorganizowania Bałkanów, wyjarzmienia ludów słowiańskich południowych. Przeniesienie stolicy do Warszawy — okres nowy

137—141

Część III.

Rys wieku XVII i następnych w Europie. Waśni religijne a rasa uczonych. Religijne a umysłowe ujęcie życia. Przepaść, w którą osuwa się i katolicyzm i protestantyzm. Wzrost kasty militarnej. Sztuka podatku — wzrost mieszczaństwa — powstanie monarchji absolutnej. Olbrzym maszyny urzędniczej. Olbrzym maszyny technicznej. Walka z maszyną

142—146

Rozdział I. Dzieje unji kościelnej. Krótki rys jej do czasu unji brzeskiej. Dążenie do przeciwstawności u Niemców: feudalizm, reformacja. Dążenie do jedności w Polsce: jednostanowość, unje narodowe, unja religijna. Łatwość ulegania zawojowaniu powierzchownemu przy braku silnej ochrony granic fizycznych i duchowych. Odporna siła głębszego instynktu (147—150).

Dążenie to na tle religijnem. Duch Eddy, oparty na dążeniu do władzy zewnętrznej i do przeciwstawności. Ruiny Walhalli. Duch mitologii słowiańskiej bez przeciwstawności moralnej. Te same cechy w dziejach zewnętrznych, w budowaniu ustroju wewnętrznego. Poszukiwanie nowego pojęcia prawa (150—153).

147—153

Rozdział II. Dzieje unji brzeskiej. Stanowisko społeczeństwa i rządu polskiego. Błędy. Korzyści (154—163).	Str.
Wpływ polskie na rozwój kultury ukraińskiej i białoruskiej (163—165).	
Zagadnienie unarodowienia liturgji (165—169).	154—169
Rozdział III. Oblicze masy szlacheckiej. Jej dążenia. Zwierchnictwo siły moralnej. Zagadnienie wychowania, jako siły podstawowej w społeczeństwie, opartem na obyczaju. Zagarnięcie szkolnictwa przez zakon jezuitów. Przyciemnienie inteligencji narodu, dewocją obok lekkomyślności sumienia. Nawrót do łaciny. Sarbiewski. Zawziętość partyjna, tudzież próżność (170—181).	
Stan oświaty. Dobrobyt. Magnateria pieniężna (181—185).	170—185
Rozdział IV. Dwa zagadnienia pierwszej połowy XVII wieku: sprawa Bałtyku (Kurlandja, Inflanty) — i sprawa sojuszu z Moskwą. Chodkiewicz i Żółkiewski. Oblicze Chodkiewicza. Żołnierz polski. Wojsko polskie. Obok bitności wyjątkowej — brak chęci zaboru. Rola Polski na wschodzie Europy. Co było uczynione, co zostało do uczynienia. Charakter państwowości polskiej. Charakter państw, otaczających Polskę: Turcji, Moskwy, Austrii, Elektorstwa Brandenburgskiego.	186—195
Rozdział V. Sprawa moskiewska. Genjalna myśl Żółkiewskiego. Błędy popełnione	196—201
Rozdział VI. Sprawa kozacka. Polityka magnatów kresowych. Porażka druga systemu politycznego polskiego. Skutki przerostu własności. Latyfundja, sprzeczne z ustrojem Rzpltej	202—208
Rozdział VII. Zmiana położenia międzynarodowego. Wzrost Austrii, Moskwy i Elektorstwa Brandenburgskiego. Co ze strony polskiej należało wówczas uczynić (209—211).	
Nowe starcie polsko-niemieckie zbliża się. Cechy geniuszu niemieckiego: zdolność organizacyjna — i przeciwstawność. Mała zdolność inicjacji (211—213).	
Skutki przeciwstawności — energia nienawiści. Wyższe idee moralne i polityczne nie wytwarzają się z przeciwstawności. Średniowieczna idea polska uprawnienia ludów pogańskich. Idea unji narodów, silniejszego ze słabszym, na zasadzie równości praw. Unikanie przeciwstawności narodowej i rasowej; oparcie się o pojęcie człowieczeństwa (213—217).	209—217
Rozdział VIII. Zamknięcie okresu. Podpory tego społeczeństwa: kobieta, żołnierz i ksiądz. Żona, matka, matrona. Jej wpływ na moralny styl narodu. Praca duchowieństwa niższego, zwłaszcza wśród ludu. Lud polski a ukraiński lub rosyjski (218—221).	
Żołnierz polski — twórca eposów narodowych XVII wieku. Wojna Chocińska Wacława z Potoka Potockiego (221—225).	218—225
Rozdział IX. <i>Turcja Sobieskiego</i> . Koniec szlachty. Jej dogorywanie poczyna się. Ale pozostaje w rasie szlacheckiej. Czem jest szlacheckość. Wiarą w człowieka. Zasada demokratyzmu. Nierozwiązanie zadań idei demokratycznej na Wschodzie. Polski arystokratyzm kresowy. Pańskość i chamskość. Polska obecna i jej dzieńdziejce. Ku czemu Polska szła?	226—229
Dopiski do trzeciego wydania	230—237

UWAGA. Przy pracy nad książką korzystałem głównie z dzieł A. Brücknera, T. Korzona, L. Kubali, J. Szujskiego, M. Wisniewskiego. Pisząc, wciągałem w tekst niejedno szczęśliwe wyrażenie wymienionych tu autorów.

Niejedną myśl lub potracenie zawdzięcam również J. K. Kochanowskiemu i T. Starczewskiemu.